

◆◆◆ SZÖNYI TAMÁS

Az 1636. évi nagyszalontai csata a Prímási Levéltárban újabban fellelt olasz nyelvű forrás tükrében

I. Rákóczi György fejedelemsége idején (1630–1648) Erdélynek csak egyszer kellett külső támadással szembenéznie, 1636-ban, amikor a Bethlen István (Bethlen Gábor öccse) fejedelemmé választását támogató török támadásától kellett megvédenie magát.

Bethlen István törökkel kötött szövetségének előzményei a Bethlen Gábor halálát követő időszak eseményeiben gyökereznek. Az elhunyt fejedelem özvegyének fejedelemsége (1629. november 15. – 1630. szeptember 28.) idején mind a kormányzó Bethlen István, mind Rákóczi György fejedelmi ambíciókat táplált. 1630. szeptember 28-án a kolozsvári országgyűlés lemondatta Brandenburgi Katalint, és helyére a kormányzót választotta utódává.¹ Ekkor azonban már az ifjabb Bethlen István (Bethlen Gábor unokaöccse) és Zólyomi Dávid által is támogatott Rákóczi György is harcra szállt a fejedelmi méltóságért. Mindkettejük katonai ereje és portai támogatottsága nagyjából azonos volt, így a helyzet kulcsa az éppen lemondott fejedelemasszony kezébe került. A Porta ugyanis, mivel Erdélynek a Portához fűződő viszonyában sem Rákóczi, sem Bethlen nem tervezett változást, Brandenburgi Katalin kezébe adta a döntést azzal, hogy mindkét férfiú nevére kiállított egy szultáni fermánt, mely azok fejedelemmé választását parancsolta.² A lemondott fejedelemasszony nevében az országgyűlésen szavazó Kemény János pedig – Katalin utasítását követve – a két parancslevél közül a Rákóczi nevére kiállítottat olvasta fel, minek nyomán a Segesvárott tartott országgyűlés 1630. december 1-jén Rákóczi Györgyöt választotta fejedelemmé.³

¹ *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. IX. (1629–1637)* (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. III. o. Országgyűlési Emlékek) (szerk. Szilágyi Sándor; Budapest 1883; a továbbiakban: EOE) 50–51.

² *Erdély története I–III* (főszerk. Köpeczi Béla, szerk. Makkai László – Mócsy András – Szász Zoltán; Budapest 31988) II, 691.

³ EOE 58 és OBORNI Teréz, *Erdély fejedelmei* (Budapest 2002) 137.

Bethlen István azonban nehezen törődött bele, hogy fejedelemből hirtelen Rákóczi alattvalója legyen, ezért Erdélyből magyarországi birtokaira költözött át. Rákóczi az 1633. április 24. és május 13. között Gyulafehérvárott tartott országgyűléssel törvényt hozatott arról, hogy az alattvalók a fejedelemnek hűségüket tartoznak tenni, aki pedig erre nem hajlandó, azt jószágvesztésen marasztalják el.⁴ Bethlen István nem volt hajlandó a hűségüket letenni.⁵ Bár a fejedelem a törvény jószágvesztésre vonatkozó intézkedését ezúttal nem érvényesítette alattvalójával szemben, más esetekben a fejedelmi birtokok gyarapítása érdekében uralkodása egész ideje alatt bőszéggel alkalmazta a fő- és jószágvesztéssel járó pereket, például Bethlen István vejével, Zólyomi Dáviddal⁶ szemben is. 1635 nyarán Bethlen István fia, Péter puskával úgy ütötte fejbe egy szolgáját, hogy az belehalt a sérülésébe,⁷ majd a felelősségre vonás elől Magyarországra menekült, ahonnan nem is volt hajlandó visszatérni.⁸ Az ugyanazon évben összeülő gyulafehérvári országgyűlés a sok gyilkossági eset miatt az ilyen ügyekben gyors törvénykezési eljárást megállapítva, Bethlen Pétert azonnal törvénybe idézte, és miután nem jelent meg a bíróság előtt, jószágvesztésre ítélte őt, majd az ítéletet kihirdette.⁹ Ezt pedig már végképp nem tűrhette Bethlen István. 1635. december 31-én még írt egy levelet Rákóczinak, hogy az „fordítsa figyelmét, vigyázását, haragját és üldözését más ellenségre, mert bár kegyelmedhez az ingét tapogató híve volna olyan jó akarattal mint én volnék”.¹⁰ A figyelmeztetésre Rákóczi 1636. január 4-én így válaszolt: „Az igaz barátságot nem szavakból, hanem tettekből ítélni meg.”¹¹ Ezt követően Bethlen István 1636. január 12-én Ecsedről körlevelet adott ki a megyékhez, melyben ecseelt a fejedelemtől elszenvedett sérelmeit, ezután pedig még január folya-

⁴ EOE 325-6, ekkor ezt a határozatot még nem iktatták be az országgyűlés 43 cikkelye közé, az csak az 1635. május 13. és június 10. közt szintén Gyulafehérvárott tartott országgyűlésen történt meg a XIX. articulus formájában. EOE 9. 421-422.

⁵ SZILÁGYI Sándor, *I. Rákóczy György* (Budapest 1893) 259.

⁶ Zólyomi Dávid Bethlen Gábor udvarában nőtt fel, részt vett mellette a II. Ferdinánd elleni hadjáratokban, szolgálataiért a fejedelem az udvari és mezei hadak főkapitányává és háromszéki kapitánnyá nevezte ki. 1629-ben a fejedelem öccsének, Bethlen Istvánnak Katalin nevű lányát vette feleségül. Bethlen Gábor halála után egyre inkább önálló politizálásba kezd, 1633-ban már Wallensteinnel, majd pedig a törökkel is konspirál, ezt Rákóczi már nem tűrte el neki, elfogatta, majd 1633 augusztusában a gyulafehérvári országgyűlés fő- és jószágvesztésre ítélte. A fejedelem ugyan megkegyelmezett neki, de élete végéig (1649. augusztus 1.) Kővár várában tartotta elzárva. GYALOKAY Jenő, *Albisi Zólyomi Dávid*, in *Századok* 51 (1917), első közlemény: 137-152, második közlemény: 243-259.

⁷ *Kemény János önéletírása, 1657–1658* (szöv. gond. és jegyz. V. Windisch Éva; Budapest 1986) 154.

⁸ SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 262.

⁹ LUKINICH Imre, *Bethlen István támadása 1636-ban*, in *Századok* 44 (1910) I-V. közlemény (24-40, 98-112, 212-227, 298-314, 477-494) I, 39.

mán Egerbe ment Héder basához, majd onnan tíz nap múlva, január végén Budára, és a budai pasától kért segítséget, hogy Erdély trónjára ülhesse.¹²

Budának éppen a gyilkosság évében, 1635-ben, lett új helytartója Naszuh pasa nagyvezír fia, Naszuh Huszein, más néven Naszuhpasazádé. Rákóczi és az új budai pasa jól ismerték egymást, hiszen Naszuhpasazádé hozta annak idején a Rákóczi fejedelemségét megerősítő szultáni athnamét,¹³ és ez alkalmából formális barátságot is kötöttek egymással.¹⁴ Most azonban Bethlen mellé állva mégis Rákóczi ellen kezdett politizálni. Rákóczival való szembe fordulásának valószínű okai közé tartozik, hogy a fejedelem nem hozott elég anyagi áldozatot a barátság megőrzése, erősítése érdekében.¹⁵ Ugyanis Rákóczi az athnamében foglalt kötelezettségeit a Porta felé mindig teljesítette, de mivel az Erdély pénzügyeire súlyos teherként nehezedett, nem volt hajlandó azt még a helyi és portai török tisztségviselők által az adminisztráció „megolajozására” elvárt ajándékokkal, vesztegetéssel is tetézni.¹⁶ A fejedelem ezen „hanyagságának” káros hatásait pedig csak felerősítette, hogy Naszuh Huszein Magyarországon a török méltóságok olyan csoportjába került, akik igyekeztek önállóan, a szultáni udvar szándékaitól függetlenül politizálni.¹⁷ Ezen törekvésüket megkönnyítette, hogy az oszmánok IV. Murád (1623–1640) uralkodásának szinte egész ideje alatt, azaz 1623-tól az 1639-ben megkötött békéig, háborúban álltak Perzsiával.¹⁸ IV. Murád közismert iszákossága mellett talán éppen az Oszmán Birodalomnak ez a keleti hadszíntéren való folyamatos lekötöttsége lehetett egyebek közt az oka annak, hogy kevesebb figyelem jutott az erdélyi és magyarországi történésekre, és a helybeli politikusok már nem csak Konstantinápoly utasításainak egyszerű végrehajtói, de olykor önálló elképzelésekkel előálló tisztségviselők voltak.

¹⁰ SZILÁGYI Sándor, *Rákóczi és Pázmány* (Pest 1870) 26.

¹¹ Uo. 27.

¹² Uo. és SZILÁGYI, *I. Rákóczi György* 263.

¹³ Athnamé: „Olyan irat, melyben a szultán a külföldi hatalmakkal szerződést kötött, ill. más államoknak vagy fejedelmeknek bizonyos jogok gyakorlását engedélyezte.”: *Magyar történelmi fogalomtár I-II* (szerk. Bán Péter; Budapest 1989) I, 37.

¹⁴ „Nagyságodat is kérjük szeretettel, emlékezzék meg Fejérvárott mint adtuk bé egymásnak kezünket, s mint esküdtünk meg az igaz atyafitúságra.” Részlet Rákóczi György 1636. október 27-én a budai vezérnek írott leveléből: *Török-magyarkori történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytár. Török-magyarkori állam-okmánytár I-VII* (szerk. és jegyz. Szilády Áron – Szilágyi Sándor; Pest 1868-1874; a továbbiakban: TMÁO) II, CLXV, 426.

¹⁵ *Erdély története* II, 701.

¹⁶ LUKINICH II, 98, valamint SZAKÁLY Ferenc, *Virágkor és hanyatlás 1440–1711* (Magyarok Európában II) (szerk. Glatz Ferenc; Budapest 1990) 220.

¹⁷ *Erdély története* II, 701.

¹⁸ A háború elején a perzsák elfoglalták Bagdadot és Moszult, ám Moszult 1629-ben, Bagdadot 1638-ban visszafoglalták a törökök. MATUZ József, *Az oszmán birodalom története* (Budapest 1990) 134.

Természetesen ezekhez az önálló elképzelésekhez is kellett a Porta jóváhagyása. Ezt tudta Rákóczi is, akinek konstantinápolyi követsége minden erejével azon volt, hogy megakadályozza Bethlen és a budai pasa szövetségének portai támogatását, ám Naszuh Huszein szilárdan kitarzott pártfogoltja mellett, és végül a Porta a magyarországi török méltóságok dívánjára bízta a döntést.¹⁹ Ennek döntése felől pedig nem lehetett kétség.

Rákóczi sem tétlenkedett azonban! Az év első felében kétszer is összeült az országgyűlés, először február 15–29-ig Kolozsváron, ahol a Bethlen István és az őt támogató török elleni háború mellett foglaltak állást az erdélyi rendek,²⁰ ezt az elhatározást pedig a május 25-től június 6-ig Gyulafehérvárott tartott rendi gyűlés megerősítette.²¹ Ezen országgyűlések ideje alatt megpróbált Bethlennel és a Portával is megegyezésre jutni, ezért február végén követséget menesztett Szalánczi István vezetésével a budai basához²² a megbékélés érdekében. A követség március 12-én érkezett Budára,²³ majd miután a tárgyalások – Bethlen Rákóczi számára elfogadhatatlan követelései miatt²⁴ – nem vezettek eredményre, a budai vezér április 13-án hazabocsátotta a Szalánczi vezette követséget.²⁵ A követség hazatérte után a gyulafehérvári országgyűlés határozott a Tholdalagi Mihály maroszséki főkapitány vezetésével szintén a megbékélés érdekében a Portára küldendő követség mielőbbi útnak indításáról,²⁶ amely június 20-án el is indult, és Bukaresten²⁷ keresztül július 18-án érkezett meg Konstantinápolyba. Itt ígéretet tettek az adó időben történő beszolgáltatására, de kérték Bethlen István Budáról történő elbocsátását, megígérve, hogy a hűségeskü letétele után Erdélybe is visszatérhet teljes személy- és vagyombiztonságot élvezve.²⁸

Rákóczi az országgyűlések határozatának megfelelően már februárban hozzálátott egy ütöképes haderő kialakításához. Már ekkor volt 2-2 ezer lovasa és gyalogosa, márciusra pedig újabb ötezer fegyveres táborba szállására

¹⁹ *Erdély története* II, 702.

²⁰ EOE 222 és III. articulus: 461-462, *Erdély története* II, 702.

²¹ EOE 232, SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 267.

²² Rákóczi a követség küldéséről február 28-án kelt levelében tájékoztatja a basát. TMÁO, CXVIII, 323-325.

²³ SZILÁGYI Sándor, *Levelek Bethlen István támadása történetéhez 1636-ból*, in *Magyar Történelmi Tár* (1884) I. közlemény, 304-336, *Bethlen István naplója* 305; valamint LUKINICH III, 219.

²⁴ Többek közt Zólyomi Dániel szabadon bocsátását, ahogy az Bethlen István 1636. május 5-én Szalánczi Istvánhoz írt, követeléseit összefoglaló és pontokba rendező leveléből kiderül. TMÁO, CXXVI, 338-340.

²⁵ LUKINICH III, 222, valamint *Bethlen István naplója* 305.

²⁶ EOE 509. VIII. tc.; LUKINICH III, 226.

²⁷ Tholdalagi Mihály 1636. július 4-én Bukarestben kelt levelében tájékoztatja a fejedelmet megérkezéséről és a vajdával való beszélgetéséről, mely érintette az Erdély és Havasalföld közti szövetség kérdését is. Vö. BEKE Antal – BARABÁS Samu (szerk.), *I. Rákóczy György és a Porta* (Budapest 1888) 301-304.

számított, ezenkívül Magyarországon és Lengyelországban is toboroztatott, és lengyel földről minimum 4 ezer katonát remélt.²⁹ Ám Erdély határain túli toboroztatási kísérlete csak nagyon mérsékelt sikerrel járt. Magyarországról sem sok segítséget várhatott, Esterházy Miklós nádor kezdetektől fogva nyíltan szemben állt Rákóczival, és leginkább annak örült volna, ha Bethlen István kerül ki győztesen a küzdelemből.³⁰ Kemény János is keserűen jegyezte meg, hogy a lengyelek két-háromszáz lovas felfogadását is csak nagy nehezen engedték meg,³¹ ehhez jött még a Pázmány közbenjárásával toborzott pár száz felső-magyarországi német.³² Nagyobb sikerrel járt az a kísérlete, melynek célja az volt, hogy a Bukaresten át Konstantinápolyba igyekvő követsége révén szövetségre bírja a havasalföldi Matei Basarab vajdát,³³ aki aztán a Rákóczi és a hódoltsági török tisztségviselők közt kialakult fegyveres konfliktusban, ha nem is fegyveres erejével, de ajándékokkal és fenyegetéssel sikeresen tartotta távol az erdélyi hadszíntértől a szilisztriai pasát.³⁴

Rákóczi az oláh vajda augusztus 30-án írt leveléből szerzett tudomást arról, hogy a Konstantinápolyba Tholdalagi Mihály vezetésével küldött követését a török letartóztatta.³⁵ Szeptember első napjaiban azután a Budán tartott díván Rákóczi ellen foglalt állást. Válaszul Rákóczi őrizetbe vetette azt az Ali csausz vezette török követséget, mely szeptember 17-én érkezett Budáról Gyulafehérvárra, és a budai basának a szultán nevében írt, Rákóczi letételét elrendelő parancsát hozta.³⁶ Rákóczi helyére a szultáni fermán értelmében az erdélyi rendek szabadon választhattak maguknak új fejedelmet.³⁷ A fejedelem már korábban egész családját Nagyváradra küldte az összes had felkelését pedig szeptember 16-ra Tordára rendelte.³⁸ A fejedelem haditanácsa a védekezés módját illetően – mivel a budai vezír támadásának iránya nem volt előtte ismeretes – úgy határozott, hogy a fejedelem a derékhaddal maga is induljon Nagyvárad felé, de az esetleg a Vaskapu felől támadó te-

²⁸ TMÁO II, CXXXIX, 367-379 (371) Tholdalagi 1636. július 23-án kelt levele Rákóczi György-höz a Konstantinápolyba való megérkezéséről és a vezérral való tárgyalásról; LUKINICH IV, 302.

²⁹ LUKINICH IV, 310.

³⁰ *Magyarország története 1526–1686. I-II* (főszerk. Pach Zsigmond Pál, szerk. R. Várkonyi Ágnes; Budapest 21987) I, 905.

³¹ *Kemény János önéletírása* 159. A lengyel segítség elmaradásának lehetséges magyarázata, hogy ezidőtájt egy negyvenezer fős tatár had támadásától tartottak. LUKINICH V, 482.

³² SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 49.

³³ A létrejövő szövetségről az erdélyi rendek által 1636. október 3-án Keresztes mezején Máté oláh vajda számára kiállított hitlevele tanúskodik. TMÁO, CLIV, 406.

³⁴ *Kemény János önéletírása* 161.

³⁵ TMÁO, CL, 400-401.

³⁶ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 47; valamint LUKINICH IV, 310. Bethlen István naplójának tanúsága szerint szeptember 11-én indult Budáról Ali csaus Rákóczihoz a szultán levelével (308).

³⁷ „...akár Bethlen Istvánt akár mászt az kit kedveltek...” TMÁO, CLI, 401-402.

³⁸ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 48; valamint LUKINICH IV, 314.

mesvári pasával szemben Erdélyben tartaléksereget hagynak.³⁹ Így Kornis Zsigmond bihari és zarándi főispán és Ibrányi Mihály váradi alkapitány⁴⁰ parancsnoksága alatt a partiumi megyei csapatokat, a hajdúkat, Rákóczi váradi hadát és magyarországi szolgálait,⁴¹ valamint a Huszár Mátyás marosszéki főkapitány vezette székelységet,⁴² egy jórészt lovasságból álló, kb. 15 ezer fős sereget,⁴³ Nagyszalontához irányítottak, és a hadak a Szalonta közelében lévő Madarász nevű falu mellett ütöttek táborn. A Naszuh Huszein és Bethlen vezette hadak, Naima török történetíró leírásából kiindulva szeptember 17-én indultak Budáról,⁴⁴ szeptember 21-én Szolnoknál, 28-án Szarvasnál, 29-én Gyománál, 30-án pedig Nemeskérnél táboroztak,⁴⁵ és október 1-jén érkezettek meg Gyulára,⁴⁶ ahol a budai és a boszniai tartományok csapatai táboroztak együtt, míg a temesvári tartományból érkező egységek Lipánál várakoztak.⁴⁷ Ezen a napon (okt. 1.) Kemény tanúsága szerint a fejedelem által Tordához összehívott hadak is megindultak.⁴⁸ Huszein és Bethlen a fejedelem közeledésének hírére, elkerülendő az erdélyi hadak egyesülését, kísérletet tettek arra, hogy külön-külön verjék meg azokat. Ennek érdekében a budai basa a temesvári Bekir basát, Bethlent és 14 ezer emberét⁴⁹ előre küldte a Kornis Zsigmond vezette Nagyszalontánál gyülekező had megtámadására. Gyula és Szalonta közt az utat Lukinich négy mérföldnyinek írja,⁵⁰ a csata mégis csak október 6-án zajlott le. A késlekedésre Naimánál találunk magyarázatot, aki leírja, hogy a helyismeret nélküli vezetővel útnak induló csapatok miután néhány napot bolyongtak a lápos, süppedékes terepen, visszatértek kiindulási helyükre, és csak amikor rátaláltak a sártengeren átvezető egyetlen gázlóra, jutottak el Nagyszalontához.⁵¹ A csatára október 6-án alkonyat táján került sor.⁵² Kornis Zsigmond fővezérlete alatt Huszár Mátyás a székelyek és Ibrányi Mihály a bihari hajdúk élén ütközött meg a törökkel.⁵³ A magyarok Naima elmondása szerint „*magyar szokás szerint ökörszarv alakjában állították fel a sereget*”.⁵⁴ A csata elején a magyar lovasság megfutamította a török lovasságot, de a janicsárság ágyú-

³⁹ LUKINICH V, 477.

⁴⁰ Valamint Rákóczi partiumi birtokainak egyik kezelője. *Kemény János önéletírása* 334 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁴¹ *Kemény János önéletírása* 160.

⁴² SZILÁGYI, *Rákóczy és Pázmány* 49.

⁴³ LUKINICH V, 478.

⁴⁴ KARÁCSON Imre, *I. Rákóczy György 1636. évi háborúja. Naima török történetíró leírása szerint*, in *Hadtörténelmi Közlemények* VI (1893) 300.

⁴⁵ *Bethlen István naplója* 308.

⁴⁶ SZILÁGYI, *I. Rákóczy György* 270.

⁴⁷ KARÁCSON 300.

⁴⁸ *Kemény János önéletírása* 161.

és puskatúze megállította a magyar lovasság rohamát, majd az este beálltával mindkét fél visszavonult.⁵⁵

Ennek a döntetlennek tűnő összecsapásnak végül a szalontai hajdúk Győri Jakab nevű kapitányának leleményessége és bátorsága adott olyan fordulatot, amely az események későbbi menetét is döntően befolyásolta. Az események elbeszélésében kövessük most az egykori szemtanúnak, Szalárdi Jánosnak, a gyulafehérvári fejedelmi levéltár őrének leírását: „*Azonban egy Győri Jakab nevű jeles, bátor szívű mezei próbált vitéz ember, ki most félégyházi hajdú-hadnagy, ... és rabságban is köztük néhány esztendőig tartván, a török nyelvet is jól megtanulta, ... az harcz után vagy háromszáz lóval, jó legényekkel magát összevervén, ... nagy csendesen a török után nyomula.... Kik midőn közelítettek volna a török táborhoz, a sereget kívül alkalmas helyen hagyván, hogy őtet azon helyben várnák vissza, parancsolta vala. Ő azért gyalog a török táborba bebeszélvén magát, szinte oda penetrálta, veré magát, hol a basák, bégek, Bethlen Istvánnal diványoznak vala, ... a fődiványban való tanácskozásokból, ... kitanulá: hogy nagy rémült elmével volnának, és a fejedelem újabb hadainak minden szempillantásban való érkezésétől nagyon félnek.*⁵⁶ ... Győri Jakab ezeket nagy szívbeli örömmel értvén, kiballaga a táborrul, elhagyott seregébe, kik között szerencsére két dobos is vala. Kétfelé szakasztván azért a sereget, egyik részével maga távolabb mene oldalra, a másik sereget is ugyan oldalfélt távolabb küldvén, meghagyá: hogy valakinek puszkája vagyon, azt minden ember elkészítse, és mihelyen ő dobot üttetvén seregestől megsivalkodik, ők is akkor mentől szörnyebben lehet doboltassanak, sivalkodjanak: hozzá hozzá vitézek, és Jesust Jesust kiáltanak, mikor pedig lőni kezd ők is mentül sűrűbben lehet lőjjenek, de helyökből ő híre nélkül ki ne mozduljanak. ... a megrémült török nemzet, a bevett vélekedése szerint azt tudá: hogy a fejedelem hadai érkeztek, s azok volnának rajtok. Azon szempillantásban pedig a rétségekrül is mindkét oldalrul, s hát megöl, nagy sűrűséges sokaságú darvak, olly szörnyű szokatlan kiáltást kezdenek, hogy a török táborbeliek, kik lovukat

⁴⁹ SZILÁGYI, Rákóczy és Pázmány 49.

⁵⁰ LUKINICH V, 479.

⁵¹ KARÁCSON 301.

⁵² SZILÁGYI, I. Rákóczy György 272.

⁵³ SZILÁGYI, Rákóczy és Pázmány 49; Magyarország története 1526–1686 I, 905.

⁵⁴ KARÁCSON 301.

⁵⁵ LUKINICH 480.

⁵⁶ Naima ezzel kapcsolatban azt írja: „...akkor a sátánnal szövetséget nemely ostobák és hitehagyottak szájából azon szózat hallatszott, hogy az éjjel Rákóczy visszafordulván, okvetetlen éjjeli támadást intéz”: KARÁCSON 302. Tehát a török táboron belül az az eshetőség is felvetődött, hogy esetleg Rákóczi teljes hadereje részt vett a csatában, vagyis előzetesen nem számítottak ilyen határozott ellenállásra.

*nagyobb részben csak kezökben tartják, s úgy étetik vala, ... hogy azok is mindenfelől hadak által rezzentettek volna fel helyekből, elrémülének és azonnal megfutamván ... azon éjszaka annyira széledének egynéhány mérföldön, és lápokra, vizes sáros helyekre verődének, hogy némelyek néhány he-
tek alatt is alig verekedhettek ki belőle. Sokak mind lovastul lápokba holtak; sokaknak lovok oda holt, s magok a szigetekre kiverekedvén, a nagyrétség kö-
zül ki nem hatolhattak, hanem azután az földnépétől éhel halva találtattak, ...
sokak pedig életben találtatván, ...csak akármilyen barompásztoroknak is könnyen megadták magokat.... Az szerdár az főfő urakkal, s Bethlen Istvánnal valami paraszt emberek kalauzságokkal élvén, sok gázlással verekedtek vala Gyulára.”⁵⁷*

Szalárdi íménti leírása alapján a törökök veszteségei nem voltak jelentéketlenek, de legyőzve nem voltak, és amint összeszedték magukat, október 12-én megindultak Gyuláról Lippára, ahova október 14-én⁵⁸ érkeztek meg. Rákóczi pedig a Maros-völgy védelmében táborával október 15-én Nagyvárad alól elindult dél felé, és három nap múltán Borosjenőnél, Lippától öt mérföldre ütött táborot.⁵⁹ A két hadsereget a Maros választotta el egymástól.

Az események elbeszélésében inntentől kezdve egy másik, ismeretlen szerzőtől a Prímási Levéltárban fennmaradt, eddig publikálatlan, olasz nyelven írt, nyolcoldalnyi terjedelmű korabeli forrás veszi át a főszerepet, amelynek címe „A Lippa alatti török táborban történekről szóló jelentés egészen visszavonulásukig és a Rákóczi fejedelemmel való kiegyezésükig”.⁶⁰ Ezt az írást a továbbiakban – utalva a címre – egyszerűen *jelentés*ként idézem, és adatait igyekszem összevetni más korabeli forrásokkal, illetve azok alapján kiegészíteni.

A *jelentés* az október 21-22-i események elbeszélésével kezdődik, amikor a Lippa alatti török táborot nagy esőzés árasztotta el, és közben a török értesült Rákóczi tüzérséggel ellátott csapatainak Jenő alól a Maros partjára való

⁵⁷ Szalárdi János *siralmas magyar krónikája kilencz könyvei* (kéziratok után szerk. B. Kemény Zsigmond; Pest 1853) 115-117.

⁵⁸ A dátumokra vonatkozóan forrásunk *Bethlen István naplója* 308.

⁵⁹ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 51; LUKINICH 485.

⁶⁰ Relazione di quello ch'è successo nel campo ottomano sotto Lippa sin alla loro ritirata et aggiustamento col principe Ragoci. Prímási Levéltár, Esztergom, Acta Radicalia, Classis V. nr. 258. 1. (a későbbiekben: V. 258., mely után mindig az oldalszám következik)

⁶¹ Keménynél (i.m. 165) Pálülése, míg Szalárdinál (i.m.127) Pálélése néven szerepel.

⁶² „Li 21 e li 22 ottobre nel campo turchesco sotto Lippa hebbero grandissime piogge che allegando le campagne recarono molto disagio a turchi ch'ebbero anco avviso come il principe Ragoci che si truovava sotto Jenova =Jenő era venuto con alquanto pezzi d'artiglieria alla riva del fiume Marusio, accampandosi appresso il ponte vicino al villaggio di Pali, lontano dal campo ottomano poco più d'un miglio.” V. 258. 1. – A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636.

megérkezéséről, ahol a Páli⁶¹ falu közelében levő hídnál vertek tábornokot, a töröktől alig több mint egy mérföldnyire.⁶² Október 23-án hajnalban a török megindult Rákóczi tábora ellen, de alig tettek meg fél mérföldet amikor futároktól értesültek róla, hogy az erdélyiek az éjszaka folyamán nagy összevisszaságban visszavonultak Jenő felé.⁶³ A törökök támadási szándékának komolyságát megkérdőjelezi, hogy mind Kemény, mind Szalárdi említést tesz a Lippánál török kézen levő hídról, melyet azonban azok a folyón való átkelésre nem használtak fel. Kemény azt írja, hogy „nem merének reánk jüni”.⁶⁴ Szalárdi szerint pedig a magyarok hiába ingerelték a törököt a rájuk való sűrű lövöldözéssel, senki nem akart azok közül viadalra átmenni a hídon.⁶⁵ Ezt a vélekedést erősíti Naima leírásának azon része, ahol arról tudósít, hogy a vezír megtiltotta a folyón való átkelést és az ellenség megtámadását, hozzátéve, hogy a seregével való távozáson gondolkodott.⁶⁶ Mindezek fényében meglepő a *jelentésnek* azon részlete, ahol Rákóczi táborának éjszakai nagy összevisszaságban történő visszavonulásáról olvashatunk. A *jelentés* ugyan rögtön magyarázza is a távozást azzal, hogy Rákóczi ezen lépését ügyessége fitogtatásának tartották, mivel azt hitte, hogy egy hirtelen rohammal kárt tehet a törökben, mivelhogy jelentéseik voltak (ti. az erdélyieknek) a török csekély számáról és bátorságáról.⁶⁷ Ezek szerint, bár ezt a *jelentés* nem mondja ki, a török sereg nagyságának alábecsülése lehetett a gyors visszavonulás oka. Naima ezzel szemben egy olyan vállalkozást mesél el munkájában, mint amilyen a nagyszalontai csata után történt, ezúttal azonban fordított szereposztásban: a magyar táborban riogatott egy a budai szandzsákból származó magyarul jól tudó álruhás alajbég a budai vezír támadásának hírével, aminek hallatára a magyarok futásnak eredtek.⁶⁸ A török történetíró által elmesélt epizód azonban kísértetiesen emlékeztet a Győri Jakab által végrehajtott vállalkozására, így hitelességével kapcsolatban kételemek merülhetnek fel. Talán a *jelentés* következő napra vonatkozó feljegyzése közelebb visz a valószínűbb magyarázathoz. Október 24-én, miközben

november 12-én írt levél tanúsága szerint az október 21-én Kornis Zsigmond vezette és Pálélésénél tábornok utódok tíz ezer kopjásból, öt ezer gyalogosból és tíz „lövőszerszám”-ból álltak. BEKE – BARABÁS 335-337. *Bethlen István naplója* ugyanakkor október 23-ára teszi a fejedelem hadainak Páléléséhez való megérkezését (309).

⁶³ „allí 23 detto nell'alba si mossero li turchi per andarlo a trovare ma non si caminò mezo miglio che s'intese dalli corridori che li transilvani quella notte con grandissima confusione si erano ritirati verso Jenova.” V. 258. 1.

⁶⁴ *Kemény János önéletírása* 165.

⁶⁵ *Szalárdi...* 127.

⁶⁶ KARÁCSON 304.

⁶⁷ „La sua mossa fu giudicata per un ostentatione di bravura, credendo di poter danneggiar li turchi con un assalto improvviso e non pensato e tanto più francamente perché havevano relationi che fussero in poco numero e con poco coraggio.” V. 258. 1.

tovább folytatódtak az eszések, megérkezett Jenőből az a csausz, akit a basa (ti. a budai) küldött az alattvalókhöz, hogy tegyék le Rákóczit, és akit ő (ti. Rákóczi) őrizetbe vettetett. A csausz két levelet hozott, az egyikben Rákóczi a basára panaszodik, a másikban pedig Erdély három nemzetsége jelenti ki, hogy semmiképpen sem akarja Bethlent, és készek életük árán fenntartani Rákóczi fejedelemségét, valamint az ország függetlenségét. Mindazonáltal a szultán alattvalóiként tárgyalni kívánnak és alkalmazkodni minden parancsához, de két túszt kérnek, amennyit maguk közül ők is küldtek.⁶⁹ A basa rögtön elküldte a lippai béget és a temesvári alajbejt, Rákóczitól pedig a fogarasi kapitány⁷⁰ és egy másik érkezett.⁷¹ Kemény a magyar túsztok közt saját magát és udvarhelyszéki Farkas Ferencet⁷² nevezi meg, míg a török túsztok esetében ugyanazokat a méltóságokat, mint a *jelentés* szerzője, annyi kiegészítéssel, hogy Izmaelként említi a temesvári alajbéget.⁷³ Bethlen István naplója szerint Ali csausznak a török táborba küldését megelőzte a törökök kezdeményezése, akik Bekir basa indítványára még október 21-én Omer agát küldték a tárgyalások szorgalmazására Rákóczi táborába, amire válaszul a következő nap küldi vissza Alit Rákóczi a török táborba, majd 23-án, Rákóczi seregének Pálélésénél történő táborverésének napján érkeztek a magyar táborba a török túsztok, a következő nap pedig a magyarok a törökökébe.⁷⁴ Mindezekből úgy tűnik, hogy a magyar sereg előrenyomulásának, majd a Maros partjáról történő visszavonulásának okai a két fél között meginduló tárgyalások és a túsztcsere lehetettek. A török békére mu-

⁶⁸ KARÁCSON 305.

⁶⁹ „Alli 24 continuovando le piogge venne da Jenova quel ciaux che mandato dal bassa alli regnicoli per la depositione del Ragoci, era dal medesimo stato fatto ritenire. Questo porto le sue lettere nelle quali si doleva del predetto bassa et altre lettere delle tre provincie che dicevano non voler in modo alcuno Betlem et esser prontissimi a sostener co'l sangue il principato del Ragoci e la libertà del paese desiderando però di parlamentare bramosi come fidelissimi al gransignore di accomodarsi ad ogni suo comandamento, ricercando però due ostaggi, che essi altrettanti ne haveviano mandati.” V. 258. 1.

⁷⁰ *Kemény János önéletírása* alapján a fogarasi főkapitány 1630 óta ő maga volt (97).

⁷¹ „Il bassa mandò subito il beg di Lippa e l' alai bey di Temisvaro e dal Ragoci andarono alli turchi il capitano di Fogaras et un altro.” V. 258. 1-2.

⁷² Farkas Ferenc 1627 és 1636 között volt udvarhelyszéki alkapitány. *Kemény János önéletírása* 330 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁷³ *Kemény János önéletírása* 166. *Bethlen István naplója* szintén Ismaelként említi a temesvári alajbejt, a magyar túsztok személyét illetően megegyezik Keménnyel (309). A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél szintén Keményt és Farkast nevezi meg mint túsztokat. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁷⁴ *Bethlen István naplója* 309. Bekir basa tárgyalásokat kezdeményező levele a kültetésen lévő feljegyzés szerint október 23-án érkezett meg a jeníi táborba, de a feljegyzés szerint nem Omer aga hozta, hanem egy bizonyos Gilliani. TMÁO, CLIX, 414-415. A Rákóczi által még aznap, október 23-án írott válasz is arról tanúskodik, hogy Bekir Omer agát küldte Rákóczizhoz, ám a levél valaki más által érkezett meg. TMÁO, CLX, 415-416.

⁷⁵ „...per timore della sollevatione della soltadesca che ricusava di star in campagna passato San

tatott hajlandóságának magyarázatául szolgálhat, hogy a budai basa félt a katonaság ellenállásától, hiszen közeledett október 26-a, Kászim napja, mely után a török nem tartozott tovább táborozni, hadban maradni, bár a szöveg az európai naptárban Kászim napnak megfelelő Demeter nap (okt. 26.) helyett, tévesen Márton napot (nov. 11.) említ.⁷⁵ A török békekészség okaiként említi még a *jelentés* a német fegyverek beavatkozásának elkerülését, valamint a perzsiai eseményeket, ahol 15 ezer török esett el, és a „kis” Ahmet, „a törökök Achillése” is fogságba esett.⁷⁶

A két magyar túszt október 25-én kihallgatta a budai pasa, majd még aznap visszaküldte őket a magyar táborba,⁷⁷ és már ekkor megfogalmazott bizonyos békefeltételeket,⁷⁸ valamint azt a kívánságát, hogy Rákóczi követeket küldjön hozzá a béketárgyalások megkezdéséhez.⁷⁹

A béketárgyalás eseményeinek tárgyalásába október 30-án kapcsolódik be ismét a szöveg, amikor öt „túszt”, vagyis a magyar békedelegáció érkezik a török táborba: Haller István,⁸⁰ akiről bár nem tudja megmondani a szöveg szerzője, hogy minek az ispánja, de megjegyzi, hogy, „*nagyon éles eszű ember és származására és érzelmeire nézve német és katolikus*”, Szalánczi István,⁸¹ Farkas Ferenc, Kemény János gyulafehérvári ispán, Dani János és Csulai György.⁸² Ez utóbbiról megjegyzi, „*hogy Rákóczi udvari hitszónoka és protestáns püspök, akit Rákóczi azért küldött, hogy egyházi eszközökkel is hasson Bethlen lelkére*”.⁸³ *Itt rögtön feltűnhet, hogy a jelentés szerzője – ön-*

Martino...” V. 258. 2.

⁷⁶ „...per non provocar l'arme allemane o pure per gli cattivi avvisi di Persia dalli quali il piccolo Ahmet (Achille de' turchi in quella guerra) era restato sor elején betoldva: prigionie e morto majd átjavítva morti alakra 15 milla turchi.” V. 258. 2.

⁷⁷ *Bethlen István naplója* 309.

⁷⁸ A feltételeket hét pontba szedve a budai vezér október végén kelt levele tartalmazta, amelyet valószínűleg az október 25-én elbocsátott Kemény és Farkas továbbított Rákóczihoz. TMÁO, CLXII, 417-418. A fejedelem által Tholdalaghi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél alapján Kemény és Farkas október 26-án reggel tért vissza a jenői táborba. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁷⁹ *Kemény János önéletírása* 167.

⁸⁰ Az október 27-én kiállított megbízólevél szerint Haller István, Küküllő vármegye főispánja volt a Rákóczi által a budai pasához küldött követség vezetője. TMÁO, CLXIV, 424-425.

⁸¹ Szalánczy István (?-1648) állandó portai követ, tanácsos és táblabíró. *Kemény János önéletírása* 345 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸² Csulai György (1616-1660) református prédikátor és tanár, 1650-től erdélyi püspök. *Kemény János önéletírása* 329 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸³ „Onde alli 30 ottobre vennero al campo ottomano cinque ostaggi, cioè Stefano Haller conte di ... persona sagacissima per descendenza et affetto allemanno e cattolico, Stefano Salanli, Francisco Farcas, Giovanni Kemma, comes di Alba Giulia, Giovanni Dani e Giorgio Csiulay. Questo ultimo concionator aulico del Ragoci fu dal soprintendente o vescovo calvino e da tutto il clero per artificio del medesimo Ragoci spedito accioché ancor con l'armi ecclesiastiche combatino l'animo del Betlem.” V. 258. 2.

magának is ellentmondva – hat személyt nevez meg az öt fős követségben. Ennek az ellentétnek a feloldására sorra vettem a korabeli forrásoknak a követjárásra vonatkozó részeit. Kemény János emlékezete szerint a mondott békedelegációban saját magán kívül Haller István, Szalánczi István, szászvárosi Fodor István⁸⁴ és Csulai György vett részt.⁸⁵ Szalárdi Haller, Kemény és Csulai mellett Bassa Tamást⁸⁶ nevezi meg a követség tagjaiként, de ötödik tagot nem említ.⁸⁷ Bethlen István naplója Haller Istvánt, Szalánczi Istvánt, Kemény Jánost és Farkas Ferencet, vagyis szintén négy főt nevez meg az október 28-án megérkező magyar delegáció tagjaként, október 30-ára téve a tárgyalások megkezdését.⁸⁸ A négy forrás szerzője közül csak Kemény János és Bethlen István lehetett személyesen jelen az eseményeknél, de sajnos ők is ellentmondanak egymásnak mind a delegációk létszámára, mind személyi összetételére vonatkozó megállapításaikban. Keménynél ugyanakkor találunk egy részletet, mely talán segít azonosítani a forrásunkban szereplő Dani János személyét. Megemlíti ugyanis, hogy a béketárgyalások idejét a török megpróbálta felhasználni a magyar tábor elfoglalására egy második 1541. augusztus 29. megrendezésével. Kihasználva, hogy a tárgyalások ideje alatt lankadt a figyelem a magyar táborban, a török elkezdett csoportosan beszivárogni a magyar tábor környékére a Világos közelében lévő Makra aljában gyülekezve, ám szerencsére a fejedelem épp azon a napon ment a Jenő közelében lévő Világosvár alá. Ez alkalomból a magyar táborból néhány ezer ember is elkísérte, amiről a török azt hitte, hogy ellenük jöttek ki a táborból a magyar seregek, és csatát nem vállalva, ahogy jöttek, az erdőkön át hazaszállingóztak.⁸⁹ Rákóczi ezután megbánva, hogy oly sok emberét maga mellől elbocsátotta, Dániel János⁹⁰ nevű „főember szolgáját” küldte követsége után azzal az utasítással, hogy Kemény, Haller és Csulai valamilyen ürüggyel térjenek vissza a követségből, a tárgyalások folytatását az ott maradó Fodorra és Szalánczira bízva.⁹¹ Figyelembe véve, hogy olasz forrásunk Szalánczi nevét is milyen torzítással adta meg Salanli alakban, nem teljesen lehetetlen, hogy Dániel János neve szerzőnkél Dani Jánosra rövidült.

⁸⁴ Fodor István szászvárosi királybíró és tanácsos. *Kemény János önéletírása* 333 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸⁵ *Kemény János önéletírása* 167.

⁸⁶ Bassa Tamás Háromszék főkapitánya. *Kemény János önéletírása* 325 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁸⁷ *Szalárdi...* 129.

⁸⁸ *Bethlen István naplója* 309.

⁸⁹ *Kemény János önéletírása* 168.

⁹⁰ Dániel János (?–1653) Udvarhelyszék alkapitánya, majd Háromszék főkirálybírája volt. Később I. Rákóczi György követe a svédeknel. *Kemény János önéletírása* 329 (V. Windisch Éva jegyzete).

⁹¹ *Kemény János önéletírása* 168. Az önéletrajz tanúsága szerint végül Kemény mellett Csulainak

Az elbeszélő források mellett még missilis anyagot tudunk felhasználni a kérdésben való tájékozódásra. A budai vezérhez küldött követek október utolsó napján Rákóczihoz írt jelentését az a négy személy írta alá és pecsételte meg gyűrűpecsétjével, akiket Bethlen István naplója említ. A levél maga azonban a követség indulásának dátumát 28-ában, megérkezését 29-ében és a tárgyalások megindulását 30-ában adja meg.⁹² Viszont ennek az október 31-ei követjelentésnek a névsora nem egyezik a követség számára október 27-én kiállított megbízólevélben szereplővel, abban ugyanis Haller István, Szalánczi István, Kemény János, Farkas Ferenc és Fodor István kapták a megbízást.⁹³ A fejedelem által Tholdalagi Mihály részére 1636. november 12-én írt levél szintén Hallert, Szalánczit, Keményt, Farkast és a szászvárosi királybíró (Fodor Istvánt) nevezi meg az október 28-án a vezérhez küldött követség tagjaiként.⁹⁴ A források tanúsága alapján a követség létszáma 4 és 6 fő között mozoghatott, Kemény és Haller neve mindegyik forrásban előfordul, Szaláncziét csak Szalárdi munkája, Farkas nevét pedig csak Kemény és Szalárdi nem említi. Csuláival kapcsolatban két fontos momentumot érdemes figyelembe venni. Az egyik, hogy a követjelentésekben és a fejedelem november 12-i levelében sem szerepel, valamint a *jelentés* azon megjegyzését, hogy Rákóczi azért küldte, hogy egyházi eszközökkel hasson Bethlenre. A *jelentés* megfogalmazásából kiindulva egy lehetséges értelmezés lehet, hogy a budai vezérhez valóban ötfős követséget küldött a fejedelem, és a hatodiknak megnevezett Csulai György szerepe – a világi követség mellett párhuzamosan tevékenykedve – kizárólag az volt, hogy Bethlen Istvánt a vallás eszközeivel is meggyőzze.⁹⁵

Csulaira visszatérve, a *jelentés* megjegyzi vele kapcsolatban, hogy követi utasításán túllépve, a maga égi megbízatására hivatkozva kész volt rá, hogy ha Rákóczi vagy Bethlen nem hajlana az ésszerű feltételeken alapuló megengedésre, akkor mindkettejüket kiközösítse.⁹⁶ A követség felhatalmazásával kapcsolatban megtudjuk, hogy Haller, aki a követségben résztvevő világiak feje volt, Rákóczi és minden alattvalója nevében felajánlotta Bethlennek elbitorolt javai visszaadását és minden egyéb jogos elégtételt.

és Dánielnek sikerült elhagynia ekkor a török tábor (169).

⁹² TMÁO, CLXVI, 428-432

⁹³ TMÁO, CLXIV, 424-425.

⁹⁴ BEKE – BARABÁS 335-337.

⁹⁵ Ezt támasztja alá a fejedelem már többször idézett november 12-i levele, ahol az őt, a török táborban október végén tárgyaló követ mellett említés kerül Csulairól is, akinek Bethlen írásba is adta a követeléseit. BEKE – BARABÁS 335-337.

⁹⁶ „Nelle pubbliche prediche ch'ebbe sotto il padiglione del Ragoci kihúzva és a sor elejére betoldva Betleheme nelli discorsi privati diceva ch'egli era stato spedito dalle stelle per la salute comune alla quale quando non vogli condescender Ragoci o Betlem alle proposte ragionevoli conditione saranno fulminati con la scomunica.” V. 258. 2.

Továbbá a basának minden kívánsága teljesítését ígérte, valamint pénzt a szultánnak, a szultán udvarának és neki magának is, majd felkérte, hogy foglalja írásba kívánságait, amit a basa meg is tett, és azokat a többiek által kiválasztott két legfiatalabb (ti. követ) elvitte Rákóczinak.⁹⁷ Nem lehetetlen, hogy itt a basa kívánságait Rákóczihoz vivő, a „többiek által kiválasztott két legfiatalabbra” vonatkozó szövegrészben szintén a Kemény által leírt, követvisszahívásra vonatkozó történet egy eleme köszön vissza. Hisz ha elfogadjuk Kemény szövegét a követjárás tekintetében hitelesnek, akkor annak tanulmányozása során nem találunk adatot arra, hogy a követségből távozó Kemény, Csulai és Dániel a basa bárminemű feltételeit hozták volna magukkal, viszont az eredetileg öt fős követségből valóban ketten távoztak, akiknek távozására forrásunk szerzője így magyarázatot is adott, ha nem is azt, amit Kemény említ.

A basa követelései a következők voltak: 40 ezer tallér a szultánnak magának és 20 ezer a szultán udvarának, egy Szolnok környéki falu hajdúinak kitelepítése és a falu átadása a töröknek, amnesztia és kibékülés Bethlennel és más száműzöttekkel, Zólyomi Dávid szabadon bocsátása a börtönből.⁹⁸ E feltételeket Rákóczi *„olyan mohón és készségesen fogadta el, mint az olyan ember, aki mindent megígér, de semmit sem szándékozik belőle megtartani”*.⁹⁹ Jobban megfontolta Bethlen követeléseit, melyek közül sok elfogadhatatlannak bizonyult számára.¹⁰⁰ A kiűritendő hajdútelepülésre vonatkozó követelésről sem Kemény, sem Szalárdi nem tesz említést. Derecskeként

⁹⁷ „Il Haller poi ch'era capo delli secolari offersi al medesimo Betlem a nome del Ragoci e de tutti li regnicoli la restitutione delli beni usurpatigli et ogn'altra giusta soddisfatione, al bassa parlando poi promise adempimento d'ogni sua richiesta e larga effusione di danari per la corte per il gransignore e per lui, pregandolo che volesse li suoi desiderii spiegare in una scrittura si come egli fece. E questa fu subitamente portata dalli dui più giovani che dagli altri furono spediti al Ragoci.” V. 258. 2-3.

⁹⁸ „La sostanza delli capitoli del bassa è questa: una somma di denari di 40 milla tallari per il gransignore e 20 milla alla sua corte. Disloggiamento di haiduchi da un villaggio nel contado di Szolnok e rendimento di questo alli turchi. Amnistia e riconciliatione co'l Betlem et altri essuli .... Liberatione di Solomi David dalle carceri.” V. 258.3.

⁹⁹ „Le quali conditioni furono così avidamente e prontamente da Ragoci accettate come sarebbero da un huomo che tutto promette e nulla intende di attendere.” V. 258.3.

¹⁰⁰ „Maggior consideratione fece sopra li capitoli di Betlem. E si mostrò a molti di essi repugnantissimo.” V. 258. 3.

¹⁰¹ TMÁO, CLXIII, 419-422.

¹⁰² „...alli 7 di novembre vennero corrieri con lettere del gransignore da Constantinopoli che premevano la depositione del Ragoci.... Gli altri per la medesima con la scimitarra e caftano che furono ricevuti sotto Lippa nel campo grandissima solennità perché si fece una pomposa mostra di tutte le militie a piedi et a cavallo e furono anco di questo spettacolo spettatori gli ambasciatori di Ragoci.” V. 258. 3.

¹⁰³ Szpáhi ezredes a tartományi alakulatoknál. MATUZ 242.

nevezi meg viszont az az október 26-án kelt levél, melyben Rákóczi a budai pasához indítandó követségének tagjai számára foglalta össze utasításait.¹⁰¹ Ezután megszakad a tárgyalások menetének leírása, mert november 7-én Konstantinápolyból futárok érkeztek a szultán Rákóczi letételét elrendelő levelével, a többiek részére pedig szablyát és kaftánt küldött, amit a Lipppa alatti táborban az egész hadsereg ünnepélyes felvonulása mellett kaptak meg, mely jelenetnek Rákóczi követei is tanúi voltak.¹⁰² A basát ért ezen megtiszteltetés nehezen érthető, hiszen a nagyszalontai csatát követően Rákóczi és Havasalföld fejedelme is azonnal futárokat menesztett konstantinápolyi követeihez, és mindketten maguknak tulajdonították azt a győzelmet, melyben a török 8 ezer embert, 36 aljbéget¹⁰³ és négy basát veszített el, és a budai vezír is csak nehezen menekült meg negyven emberével.¹⁰⁴ A nyilvánvaló túlzást tartalmazó híreket a szultán éppen egy újabb perzsiai vereség híre után kapta. A rossz hír ágynak döntötte, és borban vagy más eszközökben keresett enyhülést egészen addig, amíg meg nem kapta a vezír azon levelét, mely tudósította a tényleges eseményekről.¹⁰⁵ Ez a levél valószínűleg ugyanolyan túlzásokat tartalmazhatott, mint a havasalföldi fejedelem és Rákóczi jelentései, de végre olyan híreket, amilyeneket a szultán hallani szeretett volna. Esetleg a hirtelen megkönnyebbülés hatása alatt küldhette a szultán a csaszokkat az említett díszekkel és a Rákóczi letételére vonatkozó parancscsal,¹⁰⁶ azokkal a parancsokkal egyetemben, melyek a szilisztrai Szenán (Sceinan)¹⁰⁷ basának és a tatárnak Erdélybe történő behatolására szólítottak fel.¹⁰⁸ Mindezen parancsok ellenére azonban folytatódott a béketárgyalás –

¹⁰⁴ „Ragoci spedi subitamente corrieri alli suoi ambasciatori a Constantinapoli il simile fece il principe di Valachia dicendo come dalli suoi erano stati disfatti li turchi con la morte di 8 milla di loro e la caduta di 36 alai bei e quattro bassa e che a fatica il vesir di Buda si era salvato con 40 persone.” V. 258. 4. Naima is említést tesz róla, hogy Naszuhpasazade a nagyszalontai csata éjjelén történt eseményeket Bekir pasa gyávaságának tulajdonította, és nem mulasztotta el ezt a véleményét a padisahhal is közölni. KARÁCSON 304.

¹⁰⁵ „Poco prima il gransignore haveva l’amara nuova della percossa ricevuta dal re di Persia e sopravvenendo questa altra così grave lo pose per affanno nel letto ne potette (sic) temperarlo co’l vino o altri rimedii insino che s’hebbeno lettere de vesir nelle quali era ragguagliato della verità del fatto.” V. 258. 4.

¹⁰⁶ Ezt a feltételezést támaszthatja alá a Tholdalagi Mihály vezette portai követség október 29-én kelt levele, mely beszámol róla, hogy október 23-án érkezett meg hozzájuk Konstantinápolyba Rákóczi azon levele, melyben „...irt volt nekünk az zalantai verekedés felől...”, amiről már a havasalvi vajda is írt, de még várják a budai pasa levelét az eseményekről, majd amikor megérkezett a budai pasa követe az éppen hogy a török fegyverek diadalaként írta le az eseményeket, amiért a budai pasának szablyát és kettős kaftánt visznek a portai követek. TMÁO, CLXXV, 459-464.

¹⁰⁷ A TMÁO-ban közölt levelekben Kénan (CLV, 407-408), illetve Kinán (CLVIII, 412-414) alakokban szerepel.

¹⁰⁸ „Queste li furono di molta consolatione onde perciò subitaneamente spedi con questi honori li ciauxci e con repliche dellì commandamenti per la depositione del Ragoci e reiterando parimente gli ordini a Csienan bassa et al tartaro l’entrata nella Transilvania.” V. 258. 4.

írja a *jelentés* –, amely során a basa és Bethlen követeléseit visszautasították, valamint Rákóczihoz küldték a hitszónokot (Csulai György) Kemény Jánossal együtt és egy másik személyt (ez lehetett Dániel János), akik 13-án (november) elhagyták a Lippa alatti török tábor, és 15-én értek Temesvárra.¹⁰⁹ November 16-án hír érkezett a Cantemir által 13 nap alatt mozgósított hadakról (minden bizonnyal a tatárokról¹¹⁰) és Szenán basa visszatéréséről, azaz a kiegészítéssel, hogy Cantemir készen áll rá, hogy betörjön Erdélybe.¹¹¹ A hír nem volt kedvező a budai basa számára, mert ezek (ti. Cantemir és Szenán basa) késlekedése kapóra jött volna neki. Nem tehetett hát mást, mint hogy visszaüzent nekik, hogy ne lépjék át a határt, mert már szinte kész is a béke. Hasonló értesítéssel küldött két kapudzsit Konstantinápolyba.¹¹² Problematikus a Rákóczihoz küldött Kemény, Csulai és Dániel november 15-ei Temesvárra érkezete, ahova egyébként Bethlen István naplójának tanúsága szerint a budai basa és ő maga november 14-én indultak Lippáról és másnap érkeztek meg.¹¹³ Nehezen elképzelhető, hogy a három magyar követ ilyen rövid idő alatt megjárta volna Rákóczi táborát, figyelembe véve azt is, hogy Rákóczi már november 8-án elhagyta Borosjenőt, sőt november 13-án már útnak indult Déváról Kajántorok felé,¹¹⁴ valamint azt a tényt, hogy Rákóczi a békefeltételek megbeszélésébe mindig bevonta az országgyűlést is. Nehezen hihető, hogy ennyi idő alatt megjárták volna ezt az utat, és érdemi választ is hoztak. Valószínűbb egy elírás, félreértés vagy több esemény hibás összevonása a jelentés szerzője részéről.

Bethlen István naplója november 27-ére teszi Csulai megérkezését (egyedül!) Temesvárra, de a vezír akkor már útban volt Budára, ahová november 25-én indult el. Vagyis a napló tanúsága szerint Temesváron Csulai már

¹⁰⁹ „Nonostante tutti questi ordini si proseguì il trattato della pace e replicate le pretensioni sudette de bassa e del Betlem, il concionatore con Giovanni Kemegni et un altro fu spedito al Ragoci alli 13 levandosi il campo turchesco il medesimo giorno sotto Lippa, giungendo sotto Temesvár li 15.” V. 258. 4-5.

¹¹⁰ *Bethlen István naplója* is november 16-ra teszi a tatár követek érkezését (309).

¹¹¹ „Li 16 poi giunsero mossi dal Cantemir in 13 giorni con avviso ch'egli era prontissimo e che non attendeva altro che la mossa per entrar in Transilvania e con la medesima prontezza si ritornava Scienan bassa di Silistra.” V. 258. 5.

¹¹² „Spiacque questo avviso al vesir perché la tardanza di questi haveva proposta per maggior sua diffesa pure fece coraggio e subitamente rispedì quelli messaggi scrivendo all'uno e l'altro che non sepassasse oltre perché era la pace quasi conchiusa e con li medesimi avisi spedì due capigi a Constantinopoli.” V. 258. 5.

¹¹³ *Bethlen István naplója* 309.

¹¹⁴ LUKINICH 490. Rákóczi Kajántoroknál való tartózkodását igazolja november 19-én kelt két levele, melyeket a budai vezérhez és a vezérnél lévő követeihez írt. TMÁO, CLXXII-CLXXIII, 453-457.

¹¹⁵ *Bethlen István naplója* 309-310.

¹¹⁶ Bethlen Istvánhoz hasonlóan szintén a Porta támogatásával igyekezett Rákóczival szemben elnyerni a fejedelemséget, Portára szökése után az 1633. augusztusi országgyűlés törvényt hozott

csak a december 13-ig ott tartózkodó Bethlen Istvánnal találkozhatott,¹¹⁵ ami a vezír Budára távozásával együtt azt a szakirodalom által elfogadott és adatokkal alátámasztott tényt erősíti, hogy addigra a törökkel sikerült megegyezni, és csak Bethlennel folytatódott már a tárgyalások.

Ezután a *jelentés* szerzője a közelmúlt eseményeiről áttér a jövő mérlegelésére, melyben kiindulópontja Rákóczi megerősítése. Álláspontja szerint azonban nem lehet tudni, mi következik; Rákóczi ez idáig jól manőverezett, mert ha sikerülne is visszatérnie Bethlennek Erdélybe, ott nem lesz senki, aki a török segítségéhez merne újra folyamodni, látva Székely Mózes¹¹⁶ és Bethlen balsikerét, akiket előbb megkopsztottak (utalás ez a nyilvánvalóan nem kis összegekre, amivel az említettek igyekeztek a Portán és a magyarországi török méltóságoknál elnyerni fejedelmi ambícióik támogatását), aztán bolondot csináltak belőlük.¹¹⁷ Ha a szultán lenyeli ezt a pirulát (Rákóczi megerősítését), az jó a budai basának, aki hamarosan első lesz a Portán (itt a későbbi szövegrészekből kiindulva a kajmakámi¹¹⁸ méltóság elnyerésére utal a szerző), de még jobb a keresztényeknek, mert – ahogy jövendőli – Erdélyt, Havasalföldet és Moldvát elveszti a török. De ha nem nyeli le, ahogy tartják is, akkor rossz vége lesz az ügynek a basára nézve, aki pontosan ezért nem engedte meg Bethlennek, se azt hogy írjon Konstantinápolyba, se azt, hogy ott személyesen jelenjen meg, hogy így próbálja menteni a menthetőt.¹¹⁹ Ezután következik Naszuhpasazádé Bethlennel szembeni kirohanása, mely rávilágít a török nagyszalontai csata utáni passzivitásának az okára. Naszuh-Huszein ezekkel a szavakkal válaszolt a szultán lábai elé igyekvő Bethlen-

---

ellene felségsértés bűnében marasztalva el, sőt a törvény hozzátartozóit is bűnösnek mondta ki és jószágvesztésre ítélte. *Kemény János önéletrása* 309 (V. Windisch Éva jegyzete). Erdélyben nem lévén egyáltalán tábora, a Héttoronyban végezte, de a Porta számára mindig kéznél volt, hogy esetleges támogatásának és Erdélybe küldésének lehetőségét felvetve próbáljon meg befolyást gyakorolni az erdélyi politikára, miként az Sebessi Boldizsár portai követ 1636. január 24-i leveléből is kiderül. TMAO, CIX, 299-300.

¹¹⁷ „Quello che seguirà della ratificatione del Ragoci, non si sa. Ben si può dire che sin hora egli si sia deportato assai bene nel negoziare e ch'abbi conservato con industria grande il principato perché quando ancora torni Betlem in Transilvani sarà il suo stato miserabile e non vi sarà alcuno che nell'avvenire ardisca di tentar l'aiuto de turchi vedendo la mala riuscita di Sechel Moises e del Betlem, che prima sono stati ben spelati e poi burlati.” V. 258. 5.

¹¹⁸ A nagyvezír vagy más magas rangú török tisztségviselő helyettese. *Magyar történelmi fogalomtár* I, 226.

¹¹⁹ „Se l'gransignore inghiotte questa pillola ben per il bassa di Buda che presto sarà il primo della Porta ma meglio per li cristiani perché Transilvania, Valachia e Moldavia perderanno assolutamente li turchi ma se non l'inghiotte come è da temere et havrà il nettò del negotio mal per esso bassa il quale per questo non permise al Betlem di scriver a Constantinopoli. Anzi che questo vedendo homai seguito l'aggiustamento richiesto il bassa di mandarlo al gransignore per gettare gli a piedi.” V. 258. 5-6.

nek: „*Vén kutya, még van merszed a szultán szemé elé kerülni, nem tudod, hogy azt ígérted, hogy amint megjelenik Szolnokon a török sereg egész Erdély rohanni fog, hogy téged fejedelemtént fogadjon, de egy ember se jelent meg, sőt mindenki tiltakozott, hogy Rákóczival akar élni-halni, te vagy az oka a hazugságaiddal oly sok vér kiontásának. Alig tudom visszatartani magam, hogy a fejed ne vegyem. Hordd el magad!*”¹²⁰

Bethlen megalázó távozása után a budai pasa esélyeit latolgatja a szerző. A basa esélyeinek a kulcsa a bocsánatra – meglátása szerint – az ázsiai eseményekben rejlik. Ott ugyanis a törökök megalázó vereséget szenvedtek, és többek közt Mosult¹²¹ és Vant is elvesztették, amit rátermett hadvezérek hiányával magyaráz, és felsorolja azokat (Murtesa, Abasa, Elias, Kuciuk Ahmet, Halil, Giafer), akiket nagyra tart, de az utolsó két évben vagy a szultán parancsára megölték őket, vagy harc közben elestek. Vagyis nagy hiány van „kapitányokban”, és valószínűsíti, hogy az Ázsiában épp most a háborút vezető alkalmatlan és balszerencsés nagyvezír helyébe a jelenlegi kajmakámot küldik, akiről szintén nincs valami nagy véleménnyel, mert szerinte „hitvány”, és az ő helyére kerülhet a budai pasa mint kajmakám.¹²² A budai pasának azonban nem volt olyan szerencséje, hogy „felfelé bukjon”. Bár a legrosszabbat, a selyemzsinórt így is elkerülte, leváltották, és Budáról Vidinbe, a szilisztrai helytartóság élére került. Nem volt ilyen szerencsés a bűnbaknak kikiáltott Bekír pasa temesvári helytartó, aki fejével fizetett a kudarcért.¹²³

Ezután hírt kapunk Haller ügyes diplomáciai húzásáról, vagyis hogy tájékoztatta a basát arról, hogy a császár békét kötött Franciaországgal, ami a

¹²⁰ „Vecchio cane, hai tu ardire ancora di voler comparir avanti gli occhi dell' imperatore. Non sai tu d'havere promesso ch'all'apparir dell'esercito ottomano a Solnok tutta la Transilvania correrrebbe a riceverti per principe. E pur non è comparso un huomo anzi tutti protestano di voler viver e morir co'l Ragoci, tu sei cagione con le tue bugie di tanto sangue sparso. Ma non so a tenga ch'io non ti faccia levar via la testa. Via di qui!” V. 258. 6.

¹²¹ Mosullal kapcsolatban tudjuk, hogy a török azt még a Perzsiával 1623-tól 1639-ig vívott háború elején elvesztette, de 1629-ben visszafoglalta. MATUZ 134.

¹²² „Il vesir ha qualche apparenza di scusa per le avversità e mal incontri ch'anno havuto in Asia gli eserciti de'turchi che sono stati ben battuti e molto peggio avviliti tenendosi dall'opinione delle pratici sin hora persa e già gran Ninive detta ora Musul et ancora Van non vi essendo capo di guerra che vaglia qualche cosa. Eran famosi tra di loro nelle armi le bassa Murtesà, Abasa, Elias, Kuciuk Ahmet, Halil e Giafer tutti questi perché erano di spiriti grandi o furono ribelli o pizzicarono di ribellione. Da dui anni in qua sono stati o uccisi d'ordine del gransignore o morti nella guerra. Al presente vi tal penuria di capitani che si è ultimamente trattato di mandar in Asia il presente Caimecam che è vile come un hebreo perché il granvesir che maneggia hora nell'Asia la guerra, è tenuto per infelice e malinconoso. E seguendo questa mutatione il bassa di Buda era destinato per Caimecam.” V. 258. 6-7.

¹²³ *Erdély története* II, 703; *Szalárdi...* 132, valamint KARÁCSON 306.

¹²⁴ „S'aggiunge a questo ch'il Haller ha detto al suo bassa che certissimamente S. M. Ces. ha fatto la pace con Francia e che perciò li cristiani saranno potentissimi. Ma più d'apprezzo e più palpabil-

keresztények erejének megnövekedésével fog járni. Majd megtoldotta ezt azzal a többek közt a kassai kapitánytól (ti. Homonnai Jánostól) kapott hírral, mely a tatárok közeledése miatt Magyarország és Horvátország határainál a császári csapatok gyülekezéséről szól.¹²⁴ Haller mindezeket egy még biztosabb helyről származó információval is kiegészítette, miszerint Rákóczi kérte a császárt, hogy minél előbb köttessen meg a béke Németországban és Franciaországban, mert fegyvereiket Törökország ellen fordítva nagy győzelmeket és diadalokat szerezhetnek.¹²⁵ E hírek következtében a törököknek egy hét múlva lógó orral el kellett indulniuk Temesvárról, és vélhetően két hét múlva megérkeztek Budára.¹²⁶ Lezárásul kitér a szerző a szultán mértéktelen alkoholfogyasztására, kifejezi kétségét azzal a hírral kapcsolatban, hogy a szultán Ázsiába készülne, mivel az európai események kötik le a figyelmét, köztük a keresztény fejedelmek közt várható béke, amellyel kapcsolatban egy fohászt is megfogalmaz a szerző, miszerint „erre még soha nem volt ilyen jó alkalom”.¹²⁷ Az utolsó fohász értelmezése kapcsán talán nem nagy tévedés arra gondolni, hogy az nyilvánvalóan a keresztény fejedelmek közti békéből fakadó, Ázsiában lekötött és egy részeges uralkodó által vezetett török birodalom elleni összefogásra és a vele szembeni közös akció sikerére vonatkozhat.

A jelentés nem tér ki a végleges békeszerződés pontjainak ismertetésére, nyilván azért, mert a szerző a szövegből kiolvashatóan november 16-a után egy-két napon belül elhagyhatta a helyszínt. Ezt támasztja alá Bethlen István naplójának az a bejegyzése, mely a vezér Budára indulásának dátumát november 25-ben adja meg. A törökkel és Bethlen Istvánnal való kiegyezés

---

mente ha havuto avviso dalli suoi che nelle frontiere di Ungheria e di Crovatia li capitani e ministri di S. M. Ces h'avevano preso l'armi e che s'adunati tutto ch'egli habbi ricevuto lettere dal capitano di Cassovia e da altri che questo loro armamento non sia per altro che la fama che corre della venuta delli tartari e che perciò non debba temere o haver sospetto alcuno.” V. 258. 7.

¹²⁵ „Ha avuto ancor certo avviso e da buon luogo che Ragoci habbi supplicato S. M. Ces. che quanto prima conchiudesse la pace in Germania e Francia che le sue armi voltate in Turchia gli apportarono certissime vittorie e gloriosi trionfi...” V. 258. 7.

¹²⁶ „Cosi dovevano partire li turchi da Temesvar fra otto giorni con le pive in sacco e 15 di dopo si crede arrivaranno a Buda.” V. 258. 7. *Bethlen István naplója* november 25-re teszi a vezér Temesvárról Budára való indulását (309). A vezér Budára indulásának dátumát szintén november 25-ében adja meg Haller István és Szalánczi István ezen a napon Temesvárott kelt levele. BEKE – BARABÁS 299-301.

¹²⁷ „Il bever del gransignore al presente è in eccesso perché terribilmente e quasi ogni dui giorni e ubbriacco ma forti con beneficio publico perché urtando nel boccale non esce fuori e stando in casa non fa quelle crudeltà che prima si sentivano quando frequentava li luoghi publici et è fatto più liberale. Dicesi che sia per andar in Asia ma non vi è apparenza o almeno non farà con ragione. Egli è poco armato dalla soltadesca, dal governo e dalli popoli. Le cose d'Europa li teneranno il cervello a partito e non è poco pensiero il suo di transilvanico perché ancor le due altre provincie sorprenderanno appi questa e la pace che s'aspetta fra principi cristiani li sarà di grandissima consideratione. Dio illumini questi perché mai non fu più bella occasione.” V. 258. 7-8.

végleges pontjait december 1-jére fogadta el a szászvárosi országgyűlés,¹²⁸ a békefeltételek elfogadását Rákóczi részéről az erről december 4-én kiállított hitlevele tanúsítja.¹²⁹ A békefeltételeknek Rákóczi és a rendek részéről történő elfogadásáról kiállított okiratokat december 13-án Temesvárott adták át a töröknek és Bethlennek, majd a budai pasa mint kajmekám¹³⁰ december 19-én Budán kiállította Murád nevében a békét ratifikáló szultáni fermánt.¹³¹ A békeszerződésben ratifikált békefeltételek főbb vonalakban megegyeznek a forrásunkban a budai basa követeléseinél tárgyalattal, de a végleges békepontok között a szultán udvarának, vagyis a kajmekám Bajram pasának, már csak 10 ezer tallér fizetéséről van szó, Derecskéről a hajdúság kivonását Szent György napig ígérik, Bethlen István és fia teljes amnesztia mellett megtarthatja a birtokait, valamint Rákóczi ismét esküt fog tenni a Porta iránti köteles hűségére.¹³² Meg kell jegyezni, hogy a békeszerződés csak részben teljesült; Zólyomi 1649. augusztus 1-jén börtönében halt meg,¹³³ Derecske kiürítését Rákóczi már korábban a fejedelemségét megerősítő szultáni athnámé megérkezésétől tette függővé,¹³⁴ de az „soha meg nem adaték”,¹³⁵ és a negyvenezer tallért sem követelték a szultáni udvarban, ugyanis Kemény értesülése szerint a következő évben Erdély és Havasalföld részvételét is elvárta a szultán a készülő „német király” elleni háborújában.¹³⁶

A Magyarország hadtörténetével foglalkozó kétkötetes összefoglalás az 1636. október 6-i nagyszalontai csatával kapcsolatban az eseménynek nem politikai, inkább katonai jelentőségét emeli ki, ugyanis „először történt, hogy a török retorzió nélkül eltúrte a vazallus erdélyi fejedelem fegyveres ellenakcióját”.¹³⁷ Amint azonban láthattuk a Szalontánál vívott csatában mindkét részről csak a haderők egy része volt jelen, és mivel a csata alkonyat tájt zajlott, és a sötétség hamar véget vetett neki, a török számottevőbb veszteségeket is inkább csak Győri Jakab akciója nyomán szenvedett. Így ennek a Rákóczi fejedelemségét végérvényesen megerősítő csatának a politikai érdekessége talán mégis nagyobb. A török birodalom kül- és belpolitikai helyzete egy olyan, a török birodalomban korábban elképzelhetetlen szituá-

¹²⁸ TMÁO, CLXXVI, 464-466, CLXXVII, 466-468, CLXXVIII, 468-469; EOE 246.

¹²⁹ TMÁO, CLXXIX, 469-471. Szalárdi munkája advent harmadik vasárnapjában, ami december 14-ére esett 1636-ban, adja meg a béketárgyalások befejező időpontját (i.m. 130.), Kemény pedig erre vonatkozóan nem közöl adatot.

¹³⁰ A nagyvezír vagy más magas rangú török tisztviselő helyettese. *Magyar történelmi fogalomtár* I, 227.

¹³¹ EOE 246; TMÁO, CLXXXIII, 476-477.

¹³² Bethlen István részletes anyagi követeléseire az eddigiek során sem tértem ki, így most sem térek ki a békeszerződésben szereplő ilyen tárgyú pontokra. Részletes leírásuk megtalálható: LUKINICH 492-493.

¹³³ GYALOKAY 258.

ciót teremtett, amelyben a Porta magyarországi tisztségviselői már nem egyszerűen a központi kormányzat akaratának végrehajtói, hanem – Konstantinápoly jóváhagyásával ugyan – a helyi politikában saját elképzeléseiket is megvalósítani igyekvő, önálló elemei. Ennek a változásnak Rákóczi is tudatában volt, amit az az 1636. július 16-án a portai követének írt levele is bizonyít, amelyben a Bethlen István és a Bethlen Istvánt támogató magyarországi török tisztviselők elleni védekezést nem tartja összeegyeztethetetlennek a szultánhoz való hűséggel: „*Bethlen István ellen meg akarjuk magunkat oltalmazni, mi mindazonáltal ugyan nem szakadunk el hatalmas császáruk hűségétől úgy is, kinek győzhetetlen erejét tudjuk.*”¹³⁸ A Porta iránti hűség kérdésében tehát Rákóczi nem ringatta magát illúziókba, amit egy 1636 januárjában a török–magyar viszonyról írt feljegyzése is tanúsít: „*Erdély fegyverrel magát a török ellen nem oltalmazhatja.*” Hozzáfűzi, hogy Erdély törökkel szembeni megmaradásának legfőbb eszközei a szép szó, az alkudozás, a könyörgés és az adomány.¹³⁹ A Konstantinápolyból érkező hírekből pedig tudta, hogy bár a Porta jóváhagyta a magyarországi basák akcióját, a keleti bonyodalmak miatt, melyek a Porta haderejét jórészt lekötötték, neki nem a Portával, hanem végső esetben is legfeljebb csak a környező területek hódoltsági haderejével kell megmérkőznie.¹⁴⁰ Ez pedig megkönnyítette számára a törökkel való szembefordulást. Persze ha meg akarta tartani a trónját, más lehetősége nem is igen maradt.

¹³⁴ SZILÁGYI, *Rákóczi és Pázmány* 54.

¹³⁵ *Kemény János önéletírása* 169.

¹³⁶ *Kemény János önéletírása* 170.

¹³⁷ *Magyarország hadtörténete két kötetben. I. A honfoglalástól a kiegyezésig* (főszerk. Liptai Ervin, szerk. Borus József; Zrínyi Katonai Kiadó, 1985) 265.

¹³⁸ TMÁO, CXXXIII, 351-354.

¹³⁹ TMÁO, CXXIX, 344.

¹⁴⁰ Tholdalagi Mihály 1636. július 27-én Konstantinápolyból írt levelében tájékoztatja a fejedelmet arról, hogy a szultán augusztus közepén fog a perzsák ellen hadra kelni, ahova a budai pasa mellett Magyarország és Kenán pasa mellett Lengyelországra vigyázó hadak, valamint a tatárokon kívül egész európai hadat magával viheti. BEKE – BARABÁS 305-308.

A SZENTMISE RENDJE NYOLC NYELVEN

A SZENTMISE RENDJE
NYOLC NYELVEN

ORDINARIUM MISSAE LATINE
L'ORDINAIRE DE LA MESSE EN FRANÇAIS
A MISE RENDJÉ MAGYARUL
THE ORDER OF THE MASS IN ENGLISH
L'ORDINARIO DELLA MESSA IN ITALIANO
EL ORDINARIO DE LA MISA EN ESPAÑOL
DIE MESSORDNUNG AUF DEUTSCH
OBŘAZEK MSZY ŚWIĘTEJ PO POLSKU

A szentmise rendjén kívül tartalmazza a szentmisén elhangzó imádságokat latin, francia, magyar, angol, olasz, spanyol, német és lengyel nyelven.

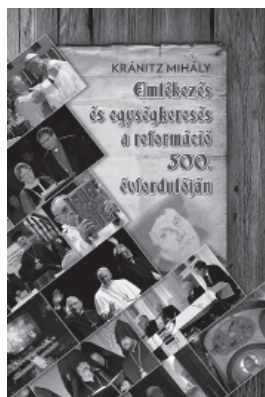
48 oldal, puhafedeles. Ára: 690 Ft

Kránitz Mihály

EMLÉKEZÉS ÉS EGYSÉGKERESÉS A REFORMÁCIÓ 500. ÉVFORDULÓJÁN

Nem lehetnénk Krisztus valódi tanítványai, ha nem tennénk meg mindent az általa kívánt egységért. A kereszténység története azonban sajnos a szakadások története is egyben. A Szentlélek viszont sohasem vonakodott felébreszteni a keresztények szívében az egység vágyát. Az 1517-ben elkezdődött reformáció nem hozta meg a teljes egységet. A szándékai-
ban jó és lelki mélységében helyes törekvés – melyet Ferenc pápa 2016. október 31-én Lundban nagyon értékesnek tartott – az emberi gyengeség miatt nem tudta Krisztus tanítványainak a teljes egységét szolgálni. Most azonban, amikor a történelem Ura már több évszázadon át világossá tette, hogy külön-külön soha, csak együtt vagyunk képesek egységben élni, számos olyan kezdeményezést, személyt és közösséget állított példaképül a keresztények elé, akik egy nagyobb belátással és egy nagyobb szeretettel képesek egymásban a testvért látni, és az egyház egységéért közösen munkálkodni. Ezt az egységkeresést szeretné szolgálni a jelen kötet is, mely a reformáció 500. évfordulója alkalmából közöl összeállításokat.

140 oldal, keménytáblás. Ára: 2600 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda • 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu